

Magyarország-Románia
Határon Átnyúló Együttműködési
Program 2007-2013

Két ország, egy cél, közös siker!

DR. KOVÁCSNÉ DR. BAKOSI ÉVA

A szabadidő pedagógiai kérdéseihez

Európai Unió
Európai Regionális Fejlesztési Alap

www.hungary-romania-cbc.eu
www.huro-cbc.eu

A kiadvány a HURO-1001/268/2.3.1. „Határmenti együttműködés erősítése a szociális szakemberek képzése és munkaerő-piaci orientációja területén – Deepening of cross-border cooperation in the field of training and labour market orientation of social professionals” projekt támogatásával készült.

Jelen publikációk tartalma, nem feltétlenül tükrözi az Európai Unió hivatalos álláspontját.

ISBN 978-963-9573-11-6

© Dr. Kovácsné Dr. Bakosi Éva, szerző, 2012

Kiadta: Belvedere Meridionale
Felelős kiadó: Jancsák Csaba
Borítóterv: Majzik Andrea
Műszaki szerkesztés: ZKÖ, Belvedere Meridionale

Tartalom

I. A szabadidő általános megközelítése	5
1. A szabadidő értelmezése	5
2. A szabadidő funkciói.....	8
3. A szabadidőt befolyásoló tényezők.....	10
4. A szabadidő orientáció tartalmi lehetőségei, tevékenységei és színterei.....	12
II. A szabadidő szervezés pedagógiai kérdései	20
1. A szabadidő szervezés célja, feladatai	20
2. A szabadidő szervezés elvei.....	21
3. Pedagógus a szabadidőben	22
III. A szabadidő és a gyermek, fiatal	28
1. A szabadidő, mint a személyiség önmegvalósításának eszköze ..	28
IV. Idézetek, hivatkozások jegyzéke.....	30
V. Irodalom	31

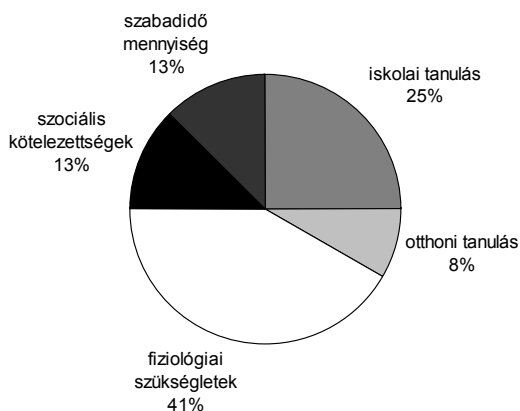
I. A szabadidő általános megközelítése

1. A szabadidő értelmezése

A szabadidő szinte egyidős az emberiséggel, bár eltöltésének időkeretei és tartalma történelmi koronként jelentősen változott. Életünket szabályozott időkeretben, időstruktúrában éljük (munka, tanulás, pihenés, szórakozás). Ez egyfajta életrendet teremt körülöttünk. A pszichikus egyensúlyt ezen tevékenységek harmóniája adja. Így a szabadidő életvitelünk meghatározó tényezője, de egyben az egyén jellemzője is.

A szocializáció folyamatában tanuljuk az aktív alkalmazkodás szabályait, miközben mi magunk keressük azokat a tereket és időkereteket, amelyek nem tartoznak a szabályozott, szabályokhoz kötődő elfoglaltságunkhoz. Így formálódik a gyermek, a fiatal életrendje a szülők (család), nevelők segítségével, s megfelelő pedagógiai ráhatással az önálló életrend, majd életmódszervezés tapasztalatait is megszerzik (lásd 2. sz. ábra). Az életmód „tartalmazza az emberek látható megnyilvánulásait, szokásait, azt az életvitelt, ami a tényleges megvalósítás szintjén tükrözi az illető viselkedését adott körülmények között, valamint az azt meghatározó objektív és szubjektív okokat is (feltételek, lehetőségek, szükségletek, indítékok). Tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy az egyén életmódját az határozza meg, ahogyan a feltételeket és lehetőségeket magára vonatkoztatja.”¹

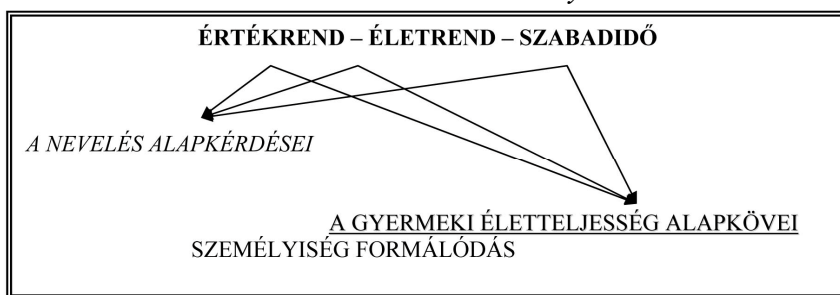
1. ábra. A gyermek időmérlege

Forrás: Haász Sándor: *Ifjúságvédelem és szabadidő szervezés pedagógiai vonatkozásai.* (www.bpk.nyime.hu/.../bpfk/.../HaaszSandor/szabadid_szervez_s.ppt/)

A gyermekek időmérlege (1. ábra) jól illusztrálja a szabadidő korlátozott mennyiségét, amiből még a kutatások tanúsága szerint átlag napi 4 órát tesz ki az internettel és a televízió nézéssel kapcsolatos tevékenység. Itt lesz jelentősége nem csupán az idővel való jó gazdálkodás elsajátításának, hanem az értékek mentén történő igények kialakításának is. Az idővel való gazdálkodás terén el kellene jutniuk neveltjeinknek, tanítványainknak oda, hogy a tevékenységek közötti választásban legyenek célorientáltak, s a rangsorállítást is a célnak rendeljék alá. Ennek segítségével jutnak el a ránk bízottak a tudatos életmódszervezésig, melyen belül a kulturális javakat és képződményeket birtokolni tudják majd. Tudjuk, hogy a kultúra több mint épületek, képzőművészeti alkotások, film, könyvek, zene, hagyományok és ismeretek összessége, hanem jelentős részben értékekből, normákból, szabályokból, modellekből áll. Összefoglalva, a kultúra az emberiség által létrehozott szellemi és anyagi javak összessége. Sokat tehetünk, s kell tennünk azért, hogy a felnövekvő generáció életteljessége ezekben a keretekben bontakozzon ki.

2. ábra. A szabadidő helye

A rendszeres életvitel, életrend feltétele az egészséges testi, lelki harmóniának (benne a rendelkezésünkre, ill. a gyermek, fiatal rendelkezésére álló szabadidővel).

Milyen ez a rendszeres, mentálhigiénés szempontból is ajánlatos életvitel?

- ☺ Munka, tanulás, sport, játék, szórakozás megfelelő aránya.
- ☺ Megfelelő időtartamú pihenés.
- ☺ Higiénés szabályok megtartása.
- ☺ Tartózkodás az élvezeti szerek túlzott fogyasztásától.

Ebből is következik, hogy fel kell készíteni a gyermekeket/tanulókat:

- ⊗ Szabadidejük beosztására.
- ⊗ Szabadidejük tartalmas eltöltésére (kiválasztás, megszervezés, időhatárok stb.).

Fel kell ismertetni:

- ⊗ A tartalmasan eltöltött szabadidő örömét, hasznosságát.
- ⊗ A közös élmények, a közösségben, közösségért végzett tevékenységek felfokozó hatását.
- ⊗ A szabadidő helytelen eltöltésének kedvezőtlen hatásait.

A szabadidő értelmezéséhez még nézzük meg röviden a „szabad”, a „szabadság” jelentését. A szabadságban benne van az a lehetőség, hogy az ember választhat cselekvésében, dönthet, szabadon cselekedhet. A filozófiában a szabadság értelmezése általában a szabad akarattal egyezik. A francia filozófus, Jean-Jacques Rousseau jelentette ki, hogy a szabadság az ember alapvető jellemzője: *„Az ember szabadnak született, de mindenütt láncokat visel.”*

A libertárius filozófusok értelmezése szerint minden ember mindenkor szabad (Jean-Paul Sartre).

Rudolf Steiner² szabadságfilozófiája megkülönböztette a gondolati világban elérhető (individuális akarati) szabadságot a testi cselekedetekben működő szükségszerűségeknek való alávetettségtől, amelyekben az akarat egyelőre nem tud szabadon kibontakozni, mert ahhoz az individuum akaratának teljesen felül kellene emelkednie a test természetén. Azonban „A szabadságból származó cselekedet nem zárja ki, sőt magában foglalja az erkölcsi törvényeket is.”- olvashatjuk ugyancsak Steinertől.

Fentiekből is az következik, hogy a szabadidő nélkülözhetetlen az életteljességhez, mely életkoronként változó időkeretekben, változó tartalommal a szabadság érvényesülése mellett biztosítja a fizikai és pszichés egyensúlyt, a harmonikus személyiséget.

A szabadidő fogalma

A szabadidő fogalom összetettségére utal a többféle megközelítés. A fogalom meghatározásait két csoportba lehet sorolni. Az egyik a szabadidőt annak lényegében próbálja megfogalmazni, mint pl:

A „szabadidő olyan elfoglaltságok együttesét jelenti, amelyeket az egyén szabadon, kedvére űzhet akár azért, hogy pihenjen, akár azért, hogy szórakozzon, akár hogy fejlessze tájékozottságát vagy érdek nélküli képzettségét, önkéntes társadalmi részvételét vagy szabad alkotói kapacitását, miután megszabadult a szakmai, családi, társadalmi kötelezettségeitől.”³

Vagy: Az az idő, amely alatt azt csinálunk, amihez és ameddig kedvünk van, amit szabad akaratunkból, kényszerűség nélkül teszünk, s ami kikapcsolódást jelent.⁴

Ugyanakkor ismerünk ún. kétpólusú megközelítéseket is, amelyben a munka és a szabadidő, pihenőidő, rekreációs idő kapcsolatában írják le a szabadidőt. Eszerint a szabadidő a munka és egyéb kötelezettségek előtti és utáni időkeretekben történik. Ez az ún. „ráérő idő”⁵, amelyben megvalósul az ember függetlensége, s mely fogalmat már az ókori filozófusok is használtak.

Szántó Miklós megfogalmazásában: „A szabadidő, mint időkeret a munkán kívüli időnek az a része, amely az anyagi - tehát gazdasági, társadalmi, fiziológiai - kényszer alapján feltétlenül szükséges elfoglaltságok idején felül, e kényszeren kívül eső tevékenységekre fennmarad.”⁶

2. A szabadidő funkciói

A szabadidős tevékenység (hobby) nem csupán időtöltés, hanem testi, szellemi felfrissülés, majd ennek hatására újjászerveződő pszichés és fizikai egyensúly állapota. Regenerálódás, karbantartás, felüdülés, kikapcsolódás, s nem utolsósorban tanulás, fejlődés.

Kovács T. A. írja: A szabadidő kultúrált eltöltésének, a rekreációnak „társadalmi funkciója a munkavégző képesség megteremtése, helyreállítása és növelése; egyéni motivációja a felüdülés, felfrissülés és szórakozás – de átélethető egészséghelyreállító, megőrző vagy fejlesztő tevékenységként is – eredménye pedig társadalmi méretekben az egyén szintjén is jól megélt minőségi élet.”⁷

Limbos, E.⁸ négyféle funkciót rendel a szabadidőhöz:

1. lazítás
2. szórakozás
3. fejlődés
4. kapcsolatépítés (kezd felerősödni a kapcsolati dimenzió, olyan kapcsolatépítés, mely nem versengés, hanem megértés, támogatás, tisztelet, elfogadás)

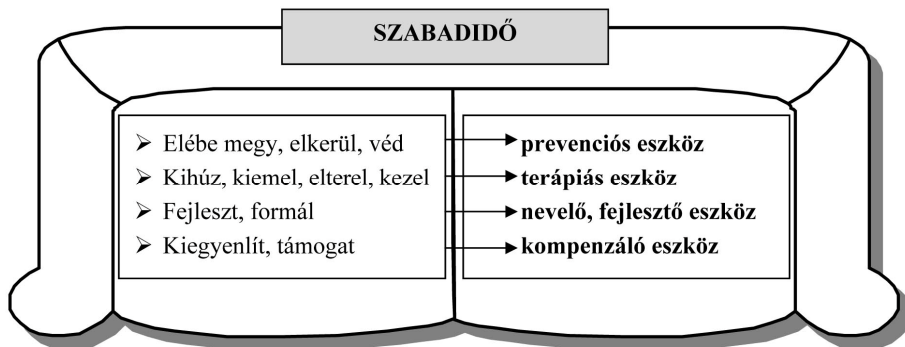
A szabadidő funkcióiban változás tapasztalható. Korábban inkább a kikapcsolódás igénye jellemezte. Napjainkban inkább a munkával és a társadalmi problémákkal kapcsolatos tájékozódás, valamint a kulturális javak elsajátítására irányuló törekvés jellemzi.

A növekvő szükséglet mutatkozik a több szabadidőre!

- *Lehetne több, mert csökkent a munkaidő, ugyanakkor erőfeszítésekre van szükség a megélhetés biztosításához, az életszínvonal fenntartásához.*
- *A törekvések ellenére továbbra is tapasztalható a tanulói terhek növekedése.*
- *A meglévő szabadidő eltöltése nem elég igényes.*

Ha a szabadidő gyermekekre gyakorolt hatása felől közelítjük meg annak szerepét, funkcióit, akkor gazdag hatásrendszert tudunk felvázolni (lásd 3. ábra).

3. ábra. A szabadidő funkcióinak pedagógiai megközelítése

A szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok számára ebben a megközelítésben a szabadidő többszörösen is jótékony hatású eszköz, s funkciója az általános funkciók mellett a 3. ábrában felvázolt szerepekkel egészül ki. A prevenciós, megelőző szerep mellett a hátrányok kiegyenlítése, a hiányos feltételek pótlása, az „elérhetetlen” elérésében való támogatás nyújt lehetőséget a kiegyensúlyozottság felé haladásban.

3. A szabadidőt befolyásoló tényezők

Ha az alapvető fogalmak rendszerében keressük a szabadidőt befolyásoló tényezőket, akkor az 2. ábrához kell visszatérnünk. Ugyanis azt, hogy az adott gyermek, fiatal hogyan és mit választ, mennyi időt szán szabadidős tevékenységre, az az értékrendjük által meghatározott. Az értékrend mentén alakul, ill. alakítja ki életrendjét, melynek tükörképeként tölti el/ki szabadidejét (lásd 4. ábra).

Az egyén művelődéshez való viszonya, azaz művelődik avagy sem, azt társadalmi, anyagi helyzete nagyban befolyásolja. „A vizsgálatokból kiderül, hogy elsősorban az iskolázott, városban élő nők tartoznak a tudatosan művelődők közé, míg a szabadidejükből művelődésre a legkevesebbet fordítók falun élő iskolázatlan férfiak.”⁹

Az életkor, családi állapot is befolyásoló tényezőként említhető. Az emberi élet egyes életszakaszában eltérő időkeretekben és eltérő tartalmú szabadidős tevékenységgel foglalatoskodunk. Általában elmondható, hogy az élet előrehaladtával csökken, majd az aktív munkavégzés lezárása után ismét növekvő tendenciát mutat.

Az is szempont lehet a választásban, hogy milyen neműek vagyunk.

Minél kevesebb a szabadidő, annál inkább feltételezhető, hogy az nem jár helyváltoztatással, azaz a szabadidőt a közvetlen életkörnyezetben (lakásban, esetleg udvaron) töltjük.

A munkahely távolsága, a túlterhelés is beszűkítheti a szabadidős teret.

A lakáskörülmények (vidék, város, külváros, belváros, zöld övezet, lakótelep) döntően hatnak a szabadidő eltöltésének megválasztására.

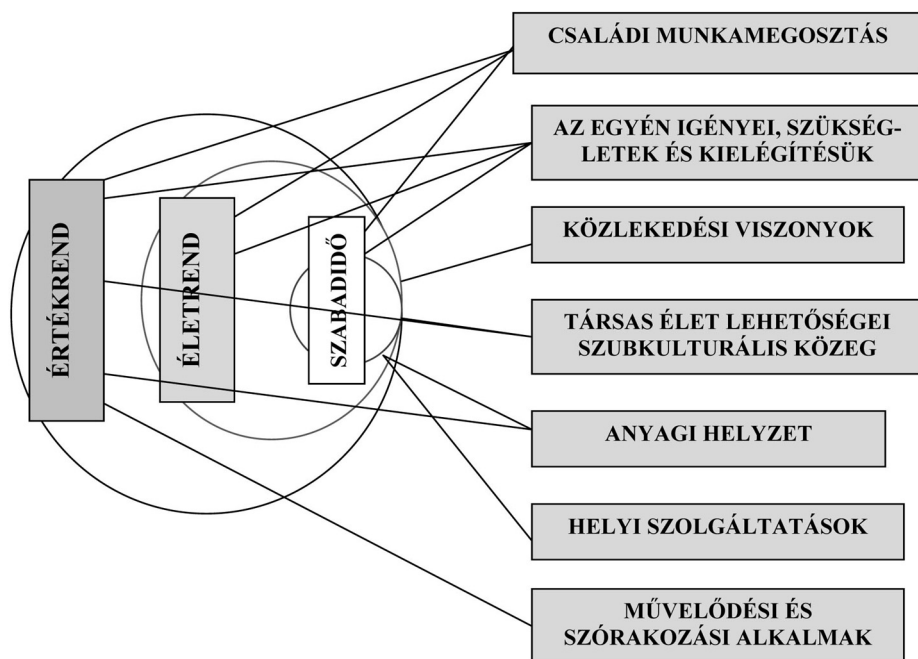
Befolyásoló tényező, hogy a napi, a heti pihenőidőbeli vagy éppen az éves szabadság idejében választunk e a lehetőségek közül. Lehetnek ugyan megegyezések a tevékenységekben, de pl. a szabadságidő az,

aminek keretében hosszabb időtartamban és nagyobb távolságokban is gondolkodhatunk.

Lényeges szempont, hogy térben és időben hogyan érhető el az adott szabadidős tevékenység, egyáltalán van-e mód annak megközelítésére (távolság, anyagi ráfordítás mértéke).

A családi munkamegosztás, a kötelességek (különösen a házimunka) lehetőség szerinti elosztása a családtagok számára biztosíthatja a ki-egyenlítettebb szabadidő megosztást. Ez egyik nélkülözhetetlen feltétele a családtagok közös szabadidő eltöltésének, de a szülők által nyújtott mintaadásnak is.

4. ábra. A szabadidőt befolyásoló tényezők

4. A szabadidő orientáció tartalmi lehetőségei, tevékenységei és színterei

A kutatások szerint a modernizálódott társadalomban a szabadidő mértéke alig, míg az egyes tevékenységek köre és az azokra fordított idő óriási mértékben megváltozott. A szabadidőt ma a felnőtteknél négy és fél óra napi átlagban határozzák meg. A Statisztikai Tükör írása szerint „Ennek nagyobbik részét – 2000-ben 58%-át, 2010-ben 57%-át – a képernyő előtt töltjük. A képernyőhöz köthető tevékenységek az 1990-es évek közepétől lényegében minden egyéb szabadidős tevékenységet háttérbe szorítottak. 2009/2010-ben a vizsgált napon a 15–74 évesek 87,4%-a ült a televízió vagy a számítógép előtt. A televízió nézők aránya az adott korcsoportba tartozókon belül az életkor előrehaladtával arányosan nő, s a 60–74 évesek esetében már közel 95%-os, s ők töltik tévé nézéssel a leghosszabb időt, napi átlagban 208 percet. Mind az olvasásra fordított átlagos idő, mind az olvasók aránya csökkent az elmúlt évtizedben. A 15–74 éveseknek azon 26%-a, aki egyáltalán olvasott, a korábbinál valamivel hosszabb időt fordított rá. A sport, séta ugyanúgy, mint korábban, a vizsgált korcsoport kevesebb mint 16%-ának az életében volt jelen, de ami még kedvezőtlenebb, hogy az erre fordított idő is jelentősen csökkent.”¹⁰

Nevezett kutatásban (15 – 74 évesek körében) mért szabadidős tevékenységek struktúrája, fajtái:

- Társas szabadidőtöltés (beszélgetés, vendégeskedés, szeszital-fogyasztás, kocsmázás, társas szórakozás /tánc, kártya stb./, egyéb családi tevékenység)
- Vallásgyakorlás, szervezeti tevékenység
- Kulturális és sportrendezvények látogatása
- Olvasás
- Rádió, magnó, lemez hallgatása
- Tv nézés, videózás, internetezés
- Egyéb kedvtelések (kézimunka, háziállat gondozás stb.)
- Séta, sport, testedzés (kiraktnézés, kirándulás, strandolás, természetjárás, horgászás)
- Egyéb szabadon végzett tevékenység (semmittevés, meditáció, érzelmi tevékenységek, szórakozás általában, élő zene hallgatása)
- Ismeretlen, be nem sorolható tevékenység

Fukász György is foglalkozott azoknak a tevékenységeknek a csoportosításával, amelyek általában a hét végi szabadidőhöz köthetőek. A szerző az alábbi rendszert dolgozta ki:

- Tömegkommunikációs tevékenységek (tévézés, rádióhallgatás, újságolvasás)
- A családdal foglalkozás
- Egészséges életmód, mozgás (kertészkedés, séta, kirándulás, aktív sportolás)
- Művelődési tevékenységek (könyvolvasás, mozi, színház, kiállítás látogatás)
- Szórakozási tevékenységek
- (tánc, vendégeskedés, sportrendezvényeken való részvétel, kártya-sakk)
- Hobbi jellegű tevékenységek (barkácsolás, kézimunka)
- Pénzkereső tevékenységek (különmunka, építkezés, háztartási munka)
- Társadalmi aktivitás (társadalmi munka)
- Önképzés
- Passzív pihenés¹¹

4.1 A szabadidős tevékenységek intézményrendszere

A szabadidő tartalma, tipikus tevékenységei intézményenként eltérnek.

Óvoda: játékorientált szabadidő, nagyon sok választható tevékenység

Iskola: turisztika, művelődés, szórakozás, felüdülés, tanulmányi feladatok teljesítése közbeni kikapcsolódás (napközis programok és tevékenységek), tanórán kívüli tanulmányi kiegészítő tevékenységek a fejlődés, elmélyülés érdekében, játék saját szórakozásukra

Kollégium: egyéni, ill. csoportos szabadidős tevékenységek és programok (művelődés, szórakozás, hagyományápolás, játék, hobbi stb.)

A szociálisan hátrányos helyzetben lévő, szociális támogatásra szoruló családok és gyermekeik különös figyelmet és gondoskodást igényelnek ezen a területen, hiszen a önmagának a szolgáltatásnak az elérése okozhat nehézséget, vagy egyáltalán nem érhető el. A családon belül és azon

kívüli szabadidős tevékenységhez való hozzájutáshoz, sok esetben a motiváció kialakításához, igen gyakran az értékek felismeréséhez, a minta, a kellemes élmény nyújtásához nélkülözhetetlen a szociálpedagógus közreműködése.

A Gyermekvédelmi Törvény új kiegészítése szerint (44/A §) az alternatív napközbeni ellátásnak minősül a játszótéri program, játszóház, klubfoglalkozás keretében nyújtott,

a) a szülő és a gyermek kapcsolatát erősítő, a gyermek szocializációját támogató, valamint egyéb szabadidős és prevenciós szolgáltatás,

b) a csellengő vagy egyéb okból veszélyeztetett iskoláskorú gyermekek számára biztosított nappali felügyelet, sport-, illetve egyéb foglalkozás. E jogi háttér növeli a hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok szabadidős esélyeit.

A következőkben felvázoljuk a szabadidős tevékenységek intézményrendszerét (lásd 1. sz. táblázat), mely átláthatóvá teszi azt a működési teret, amelyben a szociálpedagógus is kifejti a gyermekek és ifjak szabadidős tevékenységének kedvező alakulására vonatkozó tevékenységét.

Ha a szabadidő szervezését (különböző szinterek és tevékenységek, együttműködés, motiváció alakítása) intézményi oldalról közelítjük meg, akkor legalább két nagyobb egységben kell gondolkodnunk. Az egyik közvetlenül a gyermeket érintő, a másik a családot is bevonó programok és tevékenységek köre.

1. táblázat. A szabadidő tevékenység intézményrendszere

NEVELÉSI-OKTATÁSI	INTÉZMÉNYEN KÍVÜLI	CSALÁDI
<div> <div>- óvoda</div> <div>- iskola</div> <div>- kollégium</div> <div>- diákotthon</div> </div>	<div>múzeum, kiállító terem,</div> <div>öntevékeny körök,</div> <div>klubok, tanfolyamok,</div> <div>művészeti iskola,</div> <div>művelődési központ,</div> <div>mozi, színház, könyvtár,</div> <div>botanikus kert, állatkert,</div> <div>cirkusz, skanzen, vidámpark,</div> <div>alkotóház, nemzeti park,</div> <div>sportcentrum,</div> <div>tropikárium, élményfürdő</div>	<div> <ul style="list-style-type: none"> • intézmény független • együttműködés az intézménnyel </div> <div> <div>támogatóként</div> <div>közös program</div> </div> <div> <div>együtt a család</div> <div>a gyermek programja</div> </div>
<div>GYERMEKJÓLÉTI ALAP ÉS GYERMEK-VÉDELMI SZAKELLÁTÁS</div> <div> <div>- gyermekjóléti</div> <div>- szolgálat</div> <div>- gyermekotthon</div> <div>- lakásotthon</div> </div>		

A közös családi szabadidős lehetőségek

Az intézmény által kezdeményezhető közös családi szabadidős lehetőségekkel célunk a kapcsolatépítés (családi, intézménnyel való kapcsolat, többi családdal, azok gyermekeivel való kapcsolat), értékközvetítés, minta, példa adása az alkalmazható módszerre, a szabadidő élményszerű, hasznos eltöltésére.

Milyen befolyásoló tényezőkkel kell számolnunk?

- Családok szabadidős kultúrája (a szabadidő értelmezése, a rászánt idő, a tevékenység tartalma, értékek, szokások, családi hagyományok).
- Család összetétele (ép vagy nem ép szerkezetű család, a szülők kora, a gyermekek száma, korkülönbség, nemek szerinti megoszlás).
- Az adott gyermek életkora, aki családjának ajánlani szeretnénk a programot.
- A családok szociokulturális helyzete.
- Az intézmény és a család kapcsolata.
- A szülők aktivitása, aktivizálhatósága, nyitottsága, együttműködési szándéka.
- Egy nevelő- vagy tanulóközösséghez tartozó gyermekek szüleinek kapcsolata.
- A családok gyermeknevelési felfogása, nevelési stílusa.

Sikeresebb lesz az együttműködés kialakítása, ha a lehetőségeket tudatosan igyekszünk feltárni, s ismerjük az ehhez vezető lépéseket és feladatokat.

A lehetőségek feltárásának lépései, feladatok:

- A gyermekek igényeinek, javaslatainak, szabadidő struktúrájának, szokásainak, megismerése
- A szülők igényeinek, javaslatainak megismerése
- Tájékozódás a lehetséges ajánlatok elfogadásáról (milyen együttes tevékenységekben vennének részt szívesen, mikor, milyen szervezésben)
- Közös tervezés a gyermekekkel, a gyermekek megnyerése, motiválása.
- Tájékozódás a szülők részvételéről, együttműködéséről, vállalt feladataikról, felajánlásaikról.

- Szülők, gyermekek bevonása az előkészületekbe (programkidolgozás, feladatmegosztás, feltételekhez való hozzájárulás stb.)
- A program lebonyolítása.
- A környezet rendjének helyreállítása.
- Az élmények feldolgozása.

A különböző korosztályokkal más és más tevékenységben és keretekben, helyszínekben szükséges gondolkodnunk. Nézzünk most erre egy lehetséges listát, mely természetesen az adott környezethez alakítható, bővíthető!

Óvodáskorúak családjának:

- Elsősorban játékkal, versengéssel, mozgással összefüggő közös szabadidő eltöltés.
- Közös kirándulás, hétvégi összejövetel, ahol van gyermekprogram, külön a szülőknek játékkészítés, kézműves foglalkozás, daltanulás stb. és van a gyermekeknek és szülőknek közös programja is.
- Szalonnasütés és játékszervezés.
- Szülők-gyermekek tornája.
- Családi sportvetélkedő.
- Mese- és játékdélután játékkészítéssel, a szülők bevonásával a bábozásba, dramatizálásba.
- Kerékpártúra a családokkal (6-7 évesekkel).
- Közös utazás közeli településre, városnézés, közös játszótéri játék, közös ételkészítés.
- Gyermekpiknik, gyermekzsúr születés és/vagy névnap alkalmával. Játékprogram a gyermekeknek, szabadidős program a szülőknek.

Kisiskolásoknak és családjuknak:

- Válogatás az előzőekből (bár az iskola feltétele tevékenységekhez nem olyan jók, mint az óvodáé).
- A városnézéshez (mely már távolabbi is lehet) kapcsolódhat érdeklődés szerint intézmények megtekintése, szülők munkahelyének (pl. termelőüzem, mezőgazdasági tevékenység stb.) meglátogatása.
- Családi szellemi vetélkedő (lehet sorozat, a bejutáshoz otthoni feladatok teljesítése, majd nyilvános döntő).

- Családok játékvetélkedője (Activity, szerepcserés játék stb.).
- Táborozás.

12 év felettiek családjának:

- A felmért igények szerint tudjuk a lehetőségeket feltárni.
- Inkább szervezési feladatokba vonhatók be, ill. támogatást adhatnak.
- Értékközvetítés, konzultáció a szülőkkel a gyermekek hasznos, értékes szabadidő eltöltéséről, problémák elemzése, tanácsadás.

4.2.1. Intézményi szabadidős tevékenységek

A szabadidő szervezés módszertani kérdéseivel foglalkozó könyvben Balázsi Zoltánné dr. az intézményi, elsősorban az iskolai lehetőségeket foglalja össze.¹²

Kiemeli a játékot, mint a nevelési technológiák részét. Játékos csoportos foglalkozásokról ír (208. o.). Nagy hangsúlyt kap a könyvekkel való foglalkozás (olvasmányismertetés, könyvszemle, könyvankét). Kitér a zenei, irodalmi, képzőművészeti tevékenységekre. Komplex foglalkozáshoz ad útmutatást (213. o.). A zenemű ismertető foglalkozásokhoz, a mesemondáshoz, a manuális foglalkozásokhoz, a diafilm vetítéséhez ad módszertani segítséget.

A játékdélutánok, szakköri foglalkozások, rendezvények és szervezésük, a különböző klubforma alkalmazása is szerepel a módszertani kérdések között. Nem marad el a szabad és kötött csoportos foglalkozások (gyermeknap, játszóház, szünidei gyermekfoglalkozások, olvasótábor /217. o./ stb.) bemutatása sem.

4.2.2. Szabadidős tevékenységek a gyermekotthonban

„A szabadfoglalkozásokon háromféle formát különböztetünk meg. Vannak olyan foglalkozások, melyek kötelezőek a csoport minden tagjának, ezek a kötött témájú szabadfoglalkozások. Második csoportba tartoznak a szakkörök és a tanfolyamok, a harmadikba a kötetlen témájú szabadidő.” – mutatja be a nevelőotthonok szabadidő szerkezetét Strausz Györgyné a gyermek- és ifjúságvédelemben dolgozók számára.¹³

A kötött téma egy-egy szabadon választott tevékenységen belül érvényesül, így lehetőségük van választani a játék, a sport, a kultúr- és munkafoglalkozások közül.

A szabadfoglalkozásoknak egyéni és csoportos formái is vannak. A tevékenységek egyéni és csoportos formában is választhatók. Ilyen tevékenységek a mozgásos tevékenységek a manuális tevékenységek, az alkotó jellegű tevékenységek, a munka jellegű tevékenységek, a kulturális tevékenységek, a játéktevékenységek, az egészséges életmódot szolgáló tevékenységek és a hobbi jellegű egyéb tevékenységek.

4.2.3 Szabadidő a napköziben

A regenerálódás, felüdülés, pihenés szempontjából különösen fontos kedvező feltételeket biztosítani a napköziben a gyermekek számára. Scherman Éva ezt igen jól látja.¹⁴ Közvetlen, rövid távú célként a gyermekek szervezetének pihentetését, regenerálását nevezi meg, hosszú távú célként pedig a sokféle szabadidős technika megismertetését és legalább egy tevékenység iránti érdeklődés elmélyítését. Feltételként az élményszerűséget és a választhatóságot jelöli meg.

A tevékenységek sorában kiemelt helyen szerepel a szabadban végezhető, sok mozgást igénylő tevékenység (járás, futás, ugrás, mászás, dobás, elkapás, gurítás). Mindezt leginkább egyéni és csapatjáték keretében ajánlja fel (sorversenyek, váltóversenyek, egyéni versengések). Az egyéb tevékenységek körébe tartoznak a kézműves tevékenységek (ajándékkészítés, szövés stb.), a kulturális tevékenységek (mesehallgatás, olvasás) és a játék.

A tevékenységek feltételeit a pedagógus teremti meg és ő is kezdeményezi. A gyermek pedig szabadon választ.

A szabadidős tevékenység ideje általában ebéd utánra továbbá a tanulás befejezése utánra tehető, mely lehetőleg minél nagyobb összefüggő időt kapjon és lehetőleg a szabadban végezhető tevékenység legyen.

4.2.4 Szabadidő kollégiumban

A kollégiumi szabadidős tevékenységről írja Simon Tamás: „A kollégisták műveltségét, tájékozottságát, esélyegyenlőségét a szabadidőben szervezett, szabadon választható programokkal növelni kell.”¹⁵ (K 5.1/5. o.) Segíteni kell a szabadidő hasznos eltöltését, mely célja az önművelés és önnevelés.

Tevékenységek:

Filmklub, színjátszókör, hagyományörző , hobbi szakkör, műveltségi vetélkedők, sportolás és sportrendezvények, Tv klub, színház-, mozi-, múzeumlátogatás.

Klubkönyvtár: a kollégium szabadidős tevékenységének, kulturális életének központja. A klubszerűen működő könyvtár tér- és költségigényes (szórakoztató könyvek, játékok, folyóiratok, zenei és kabaré kazetták, videokazetták, számítógép).¹⁶

4.2.5 Szabadidő játszóházban

Olyan önkormányzati feladatot ellátó preventív intézmény, amelyet német példa alapján egy társadalmi szervezet működtet. Ilyen pl. a Zabhegyező Játszóház.¹⁷

A játszóház a gyermeket állítja középpontba. Működéséhez társadalmi szervezeteket, alapítványokat, támogatókat kell megnyerni, pályázati lehetőségeket kell kihasználni.

A játszóház célja: szemléletátadás, korszerű nevelési elvekre épülő módszerek, gyakorlati tevékenységek propagálása, hogy a gyerek szert tegyen arra a kreativitásra, amivel az új helyzethez való alkalmazkodást megtanulja, kiegészíti, ill. pótolja a család szocializációs tevékenységét.

A játszóház tevékenységeit a nyitottság, az önkéntesség és a játékosság **alapelvei** irányítják.

A szolgáltatás változatos tartalmú, így a tanulás segítése, a szakkörök, klubok kötött tevékenysége, nyári táborok szervezése, kirándulások, játszószobák kötetlen tevékenysége, játékkölcsönzés (JÁTÉKA) is a játszóház működési körébe tartozik.

Kézműves és barkácsoló szakkörök (bőrös, virágkötő, ékszerkészítő), kiránduló szakkör, meseszakkör, kis fürkészek, sportszakkör, zenebona szakkör, „nézz körül!” szakkör, a „világ ételei” főzőszakkör. Tanfolyamokat is szerveznek, pl. az angol, felzárkóztató tanfolyamot. Foglalkozások közül megemlíthető a történelmi játszóház, az ifiképzés (animátorképzés).

Hétvégenként egy nagyobb rendezvény szerepel a programok között.

Több **korosztály** is látogatja a játszóházat. Korosztályok: óvodások és kisiskolások, a kiskamaszok, a nagykaszkok.

A szülők a játszóházhoz való viszonyt illetően két csoportba tartoznak: Az aktív szülők, akik érdeklődnek, segítségüket, hozzáértésüket

felajánlják; A passzív, elzárkózó szülők, akik megközelíthetetlenek. Ezek gyermekei a kölcsönzöt sem tudják igénybe venni.

Kedvező **együttműködés** alakítható ki az iskolával, mely kölcsönös segítségnyújtásban fejeződhet ki. Ezen túl a pedagógusokkal való kapcsolat javíthatja a tanórán kívüli hasznos szabadidő eltöltéséhez szükséges tanulói motivációt és tevékenységválasztást.

II. A szabadidő szervezés pedagógiai kérdései

1. A szabadidő szervezés célja, feladatai

A **szabadidő szervezés célja** az egész életen át folytatott művelődés megalapozása, a szervezet egészséges harmóniájának biztosítása. A szabadidő szervezés során érvényesülnek a szabadidő funkciói, amely során eljuttatjuk a gyermekeket, fiatalokat a testi, szellemi felfrissüléshez, majd a pszichés és fizikai egyensúly állapotához. A regenerálódás, karbantartás, felüdülés, kikapcsolódás, a tanulás, és a fejlődés a szabadidő szervezés kitűzött célja.

Ahhoz, hogy ez teljesülhessen, a nevelési, nevelési-oktatási intézmények életrendjét, tanulmányi rendjét úgy kell kialakítani, hogy a pihenőidő, szabadidő, a testmozgás, sportolás lehetőségei biztosítottak legyenek. Ez már átvezet a feladatok meghatározásához.

A **szabadidő szervezés feladata** az előző célkitűzéshez a szervezeti, személyi és infrastrukturális feltételek biztosítása, továbbá programkínálat, a programok tervezésének, szervezésének és lebonyolításának megoldása.

A szabadidős tevékenységek a tanulási tevékenységekkel szoros egységben alkotják az iskola nevelési rendszerét. Szükséges, hogy az iskola pedagógiai programja rögzítse a szabadidős programok létjogosultságát, szükségességét. Rögzíteni kell az igényeket, elvárásokat és célkitűzéseket.

A sikeres működés feltétele: Nyitott befogadó közeg, következetes, elkötelezett pedagógiai szemlélet. Az önkéntesség és választhatóság szellemében meg kell nyerni a gyermekeket, és nem kötelezni. Egy-szerre lehet több program, amelyen lehet szervező, néző vagy szereplő.

A diákönkormányzatnak jogosultsága van a szabadidős rendezvényekkel kapcsolatban.

A gyerekek már rendelkeznek bizonyos fogyasztói szokásokkal, amelyek a család, a reklám és más környezeti hatásra alakultak ki. Ezeket kell befolyásolni, átformálni, alkalmanként teljesen le, majd újraépíteni.

Tapasztalatok bizonyítják, hogy a szabadidő-orientáció fejlesztésére különös figyelmet kell fordítani a gyenge és közepes tanulóknál. Céltudatos ösztönzésre, igénykeltésre, választásnyújtásra van szükség.

Tanévenként fel kell tárni a diákok igényeit, s elemezni azok irányultságát, a szabadidő-közösségek várható összetételét.

Aktívan be kell vonni a gyermekeket a programok tervezésébe, szervezésébe, előkészítésébe. Ez hatással lesz a családok szabadidő eltöltésére is.

Törekedni kell a együttműködésre a szülőkkel a gyermekek szabadidő tevékenysége iránti felelősség, megértés, igényesség érdekében (önképzés, önművelés, önnevelés, a személyiség önmegvalósítása, fejlődésének elősegítése).

Együttműködést kell kialakítani a diákönkormányzatokkal (saját rendezvényeik is vannak).

Az intézményes szabadidő-közösségeken keresztül lehet eljuttatni a diákokat, hogy tanulmányaik befejezése után önállóan tudják megkeresni és megtalálni, s aktivizálódni a kultúrált szabadidős tevékenységekben. Az intézményközi kapcsolatok ezt a szándékot jól szolgálják.

2. A szabadidő szervezés elvei

A szabadidő szervezés során van néhány olyan általános szabály, követhető tétel, amelyek betartása elősegíti a szabadidő funkcióinak teljesülését. Az alább felsorolt elvek egy része általánosan is követendő pedagógiai elv, másik részük kifejezetten a szabadidős tevékenységhez kapcsolódik. A szélesebb körben alkalmazott elvek közül azokat választottuk ki, amelyek a szabadidő szempontjából sajátos jelentést kapnak.

- A kezdeményezés szabadságának elve, a kötetlenség, önkéntesség elve.
- Az alternativitás elve.
- Az önállóság biztosításának elve.

- Az önkifejezés biztosításának és ösztönzésének elve.
- Az alkotóvágy kibontakozásának elve.
- A személyiség fejlesztésének, a fejlesztő hatás érvényesítésének elve.
- Az aktivitás biztosításának és kiváltásának elve.
- Az élményszerűség elve.
- A kooperáció lehetőségének elve.
- A sikerélmény biztosításának elve.
- Az életkori és egyéni sajátosságok figyelembe vételének elve.
- Az aktualitás elve.

3. Pedagógus a szabadidőben

Az intézmények e feladatok megoldásához játék- és szabadidő, ill. szabadidő-szervező tanárt alkalmazhatnak.

A szabadidő szervező munkája

A szabadidő-szervező segíti az iskola pedagógusainak és a tanulók szabadidő-szervezéssel, közösségi élet kialakításával összefüggő munkáját. Feladata különösen:

- „az iskola pedagógiai programjához kapcsolódó tanórán kívüli foglalkozások, programok előkészítése, szervezése, a környezeti neveléssel összefüggő tevékenység segítése (erdei iskola, tábor)
- a pedagógiai programhoz nem kötődő szabadidős tevékenység előkészítése, szervezése, tájékoztatás nyújtása a szabadidős programokról
- a tanulóközösség, diákönkormányzat programjainak segítése
- a szülői szervezet (közösség) munkájának segítése
- az iskolai hagyományok keretébe tartozó foglalkozások előkészítése, szervezése
- az egészséges életmód, továbbá a szenvedélybetegségek megelőzésével, valamint a gyógyult szenvedélybeteg tanulók beilleszkedésével összefüggő szabadidős tevékenység szervezése
- az alapvető emberi értékek, a nemzeti, nemzetiségi, kisebbségi hagyományok iskolán belüli megismertetésében, a kul-

turális, etnikai másság megismertetésében és elfogadtatásában való közreműködés

- az iskola hazai és nemzetközi kapcsolatai kiépítésének, a partneriskolákkal való együttműködésének segítése
- a hazai és a külföldi tanulmányi utak szervezésével kapcsolatos pályázati lehetőségek figyelemmel kísérése, a pályázatok elkészítésében való közreműködés
- a szabadidő-szervező együttműködik a gyermek- és ifjúságvédelmi felelőssel, a diákönkormányzatok munkáját segítővel
- a szabadidő-szervező segíti az iskolai továbbtanulási, pályaválasztási tanácsadást, közreműködik, segítséget nyújt a munkába állással kapcsolatos programok megszervezéséhez, tájékoztatást nyújt a tanulók részére szervezett szabadidős programokról
- az iskola vezetője gondoskodik a szabadidő-szervező munkájához szükséges feltételekről.”

A pedagógus legyen katalizátor, a szabadidő szervező koordinátor, s amit a gyermekekre lehet bízni, azt oldják meg ők. Így nagy szerepük lesz a gyermekeknek a szabályalkotásban is.

*Az irányítás ne legyen direkt beavatkozás, csak segítő szándékú tanácsadás!*¹⁸

A pedagógus személye

A gyermekek szabadidő kultúrájának alakításában a pedagógusnak meghatározó szerepe van. A pedagógusok különböző rétegei foglalkoznak az adott korosztálynak megfelelő szabadidő tervezésével, szervezésével és lebonyolításával (óvodapedagógus, tanító, tanár, *szociálpedagógus*, gyógypedagógus).

Ami meghatározó, az a pedagógus **felkészültsége és személye**. Elsődleges a szabadidő foglalkozások, tevékenységek elméleti és gyakorlati ismereteinek elsajátítása.

Személyét illetően a pedagógusra jellemző általános jegyek mellett, ill. abból kiemelten legyen lelkes, agilis, rugalmas a gyermeki igények kielégítéséhez, értsen sok mindenhez, széleskörű érdeklődés jellemezze (mozgás, sport, játék, irodalom, művészetek, színházművészet, képzőművészet, zene, tánc, kézműves tevékenységek, technikai tájékozottság

és képességek, informatikai felkészültség), legyen türelmes, megértő, nyitott.

Feladatai:

- Ösztönzés, igénykeltés, választéknyújtás, gyermekek bevonása.
- Diák/tanulóközösségek összetételének felmérése, csoportok kialakítása.
- Önkormányzati (gyermek) tevékenység aktivizálása, aktivitás fejlesztése, a tevékenységek támogatása.
- A gyermekek/tanulók önirányító képességének kialakítása.
- Külső és belső tartalékok feltárása.

A pedagógusnak arra kell törekedni, hogy a szabadidő kereteiben érvényesüljenek a *szabadidő funkciói* (lazítás /pihenés, rekreáció/, szórakozás és a fejlődés /művelődés, tanulás/). Ezek során tudja kompenzálni azokat a törekvéseket, szükségleteket, amelyek a tanulás és munka során nem tudnak kielégülni. Messzemenően érvényesítenie kell az önkéntesség elvét.

A pedagógusnak számolni kell azzal, hogy *a szabadidő, mint szükséglet* jelenik meg a gyermekben/tanulóban (a szükséglet hiányérzet megszüntetésére serkentő állapot). E szükségletnek van biológiai, szociális, kulturális, továbbá tudatosult és nem tudatosult összetevője. Mindez együttesen jelenik meg a változatosság igénylésében. (szabadság a kötöttséggel szemben, kikapcsolódás az erőfeszítéssel szemben, pihenés a munkával szemben). A pedagógusnak ezen összetevőkre nagy figyelmet kell fordítania, s ezeket kell mozgásba hoznia.

Ha elegendő megerősítést kap, egy idő után szokássá válik (tanult szükségletté), azaz a gyermek/ tanuló vágyik a színházba, hangversenyre, utazásra.

A kultúra és egészségtudatos szabadidő eltöltése érdekében a pedagógus sajátos életmód kultúra kialakítására törekszik.

Mi tetszik a gyermekeknek/tanulóknak?¹⁹

- Ha a program érdekes (ritka látvány, bemutató, ismert személyiség stb.).
- Ötletes, különleges módszerek.
- Aktivitás, sikerélmény (önmaga kipróbálása).

Mi nem teszük?

- Pedagógiai autokratizmus (helyette az együttműködésre helyezzük a hangsúlyt).
- Ha elmarad.

Ez a gyermeki véleményalkotás vezetheti a pedagógust szabadidős programalkotó és kivitelező tevékenységében.

A szabadidő szervezés folyamata

A szabadidős tevékenységek szervezésének folyamatát egy rendezvény szervezésének lehetséges forgatókönyve alapján mutatjuk be.²⁰

Tervezési szakasz

- célmeghatározás
- alapvető személyi és technikai feltételek kialakítása
- ötletgyűjtés
- programelemek véglegesítése (felelősök kijelölése, a várható létszám összehangolása a programelemekkel, kelléklista összeállítása, költségvetés készítése, akcióterv készítése)
- döntés

Szervezési szakasz

- forrásteremtés
- pénzügyi bonyolítás megkezdése
- szükséges engedélyek, szerződések megkötése
- helyszíni szemle
- reklám, propaganda
- közvetlen előkészítés
- folyamatos ellenőrzés

Lebonyolítási szakasz

- a vezető megérkezése a programra
- startra kész állapot
- a résztvevők megérkezése a programra
- megnyitás
- programvezetés
- a program bezárása
- technikai zárás

Tevékenység a rendezvény után

- *technikai utómunkálatok*
- *értékelés*
- *dokumentálás*
- *élményfeldolgozás*

Az élményfeldolgozás lehetséges módjai

A munkát nem csak a munkatársak között célszerű megosztani, hanem a gyermekek között is. A gyermekek bevonása elővételezi a sikeres programot. A főszervező vezeti, koordinálja a résztvevők munkáját, miközben motivál, értékkel, ellenőriz és szervez.

A táborozás megszervezéséhez ad hasznos segítséget Tóth József, aki minden részletre kiterjedően foglalja össze a felmerülő feladatokat:

Előkészítés:

- kiválasztás
- programjavaslat
- feladatok kiosztása
- ismeretek gyarapítása
- kis tábori baráti közösségek kialakítása
- szülők tájékoztatása
- tábori program ismertté tétele
- iskolaorvosi vizsgálatok elvégzése

Technikai jellegű feladatok:

- pályázatírás, szponzorok felkutatása
- közös munkavégzés, takarékoskodás, gyűjtés megkezdése
- tábori költségvetés elkészítése
- közös tábori felszerelések javítása, újabb beszerzés
- táborhely lefoglalása, a szükséges engedélyek beszerzése
- étkezés megszervezése
- utazás előkészítése (menetrend, jegyelővétel, kocsifoglalás)
- megbeszélés a szülőkkel: Mit vigyen a gyermek a táborba.

Teendők a tábor végén:

- tábor bontása, összepakolás, hazaszállítás, hazautazás megszervezése
- otthon a felszerelések szakszerű elcsomagolása a gyermekek közreműködésével (sátrak kiszárítása, edények rendbe tétele)
- elszámolás (szolgáltatást nyújtóval, szülőkkel)
- kölcsönkért eszközök visszajuttatása a tulajdonosnak
- köszönő levelek megírása
- a tábor népszerűsítése a helyi sajtó, TV, rádió műsoraiban
- a megrendezendő tábori kiállítás anyagának előkészítése.²¹

III. A szabadidő és a gyermek, fiatal

1. A szabadidő, mint a személyiség önmegvalósításának eszköze

A szabadidős tevékenységek pedagógiai értéke oly mértékű, s oly kedvező hatású, hogy azzal együtt tudjuk a legkedvezőbben segíteni a gyermek formálódását, fejlődését.

A sikerélmény óriási szocializációs erő. Aktivizál, lehetőséget ad az önkifejezésre, a kreatív tevékenységekre. Megtanulnak kooperálni, gazdálkodni, felelősséget vállalni. Megtanulhatják a választás lehetőségével, szabadságával hogyan lehet élni. A leghatékonyabb prevenció eszköz! Közösséghez tartozást, izgalmat, kalandot, sikerélményt kínálhatnak. Ezek akkor érvényesülhetnek, ha a szabadidős program olcsó, rendszeres, csatlakozásra ad lehetőséget és előre tervezhető.

Madarász Márta szerint a szabadidős tevékenységek hatására: Megváltozik a gyermek társas kapcsolata. Megváltozik a gyermek, tanárok, nevelők együttműködése. Változik a gyermek aktivitása, alkotóképesége. Fejlődik önbizalma. Sikerélmény elérésére törekszik. Tanulását, ismeretbővítését segítő programok iránt fokozatosan érdeklődővé válik. Segítséggel, majd fokozatos önállósággal felismeri a szabadidő kultúrált eltöltésének lehetőségeit. A szerzett tapasztalatok alapján bővül kapcsolata tágabb környezetével. Olyan értelmes tevékenység végzését tartja fontosnak, aminek előnyeit a tanórán és a szabadidőben egyaránt tapasztalja és hasznosítja.²²

Többoldalú személyiségformáló hatása van annak, ha gyermekek/tanulók aktív, cselekvő részesei a program összeállításának (ötletbörze), kivitelezésének, az adott szervezet működési rendje kialakításának. Ők maguk, esetenként képviselőik segítségével teszik valóban működőképpé a pedagógus által, ill. kezdeményezésére létrejövő csoportosulásokat. Együttműködés jön létre pl. a gyermeki önkormányzattal (iskolában, diákotthonban), s a különböző felelősök, tisztségviselők, megbízottak közreműködésével jobban megközelíthetőek a gyermekek/tanulók. E folyamatban az élekor előrehaladtával együtt nő az önálló kezdeményezés és hatáskör. A gyermekek/tanulók maguk is aktívan hozzájárulnak saját életük jobbá, szebbé, élménygazdaggá tételéhez.

Mivel a gyermekek örömmel fogadják, ha ötleteket fogalmazhatnak meg, ha önállóságot kapnak, közreműködésük hozzájárulhat ahhoz,

hogy a változatlanul ismétlődő napok helyett pezsgés, nyüzsgés, készülődés, várakozás, izgalom vegye őket körül. Aztán rövid szünet következhet, hogy igényként jelenjen meg újra egy-egy jó kezdeményezés kivitelezése.

Hasonlóan kedvező hatású a szabadidős kultúra alapozására, kialakítására a közös program, **a közösség**.

Mit is ad a közösség a gyermek/tanuló számára?

- A közösség a társas penetrancia (társas hatóképesség) próbája. Meggyőző erejének kipróbálását.
- Perspektívát ad.
- A kohézió, összetartó erő erősíti az együvé tartozás érzését, az összetartást.
- A közös élmény sajátos örömet.
- Egymásra figyelés, az empátia érzésének erősödését.
- Alkalmazkodást, egymás megbecsülését, elismerését.
- Sikerélményt.
- Erőpróbát, saját és mások teljesítményének összehasonlítását.

Mint látjuk, a szabadidő, illetve a szabadidős tevékenység olyan pedagógiai eszköz lehet a kezünkben, amelyhez a gyermekek viszonyulása többnyire pozitív, s önkéntes jellegével indirekt módon járul hozzá a gyermekek, ifjak harmonikus fejlődéséhez.

IV. Idézetek, hivatkozások jegyzéke

1. <http://xenon.bibl.u-szeged.hu/~vidaa/holi/km-szig/26a.pdf>
2. RUDOLF STEINER: *A szabadság filozófiája*. Genius Kiadó – Új Manifest Kiadó, Budapest, 2005. IX. fejezet
3. Vers une civilisation du loisir, Edition du Seuil, Paris 1962.
4. MADARÁSZ MÁRTA: A szabadidő meghatározása, jelentősége a tanulók személyiségformálásában. = *A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdése*. Comenius Bt. Pécs, 1997. 8. o.
5. ZBORONSKIJ, H. J.: *A szabadidő, mint szociológiai kategória*. In: Szalai: *A szabadidő szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.
6. SZÁNTÓ MIKLÓS: *Munkaidő-csökkentés és életmód*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 39. o.
7. KOVÁCS TAMÁS ATTILA: *A rekreáció elmélete és módszertana*. Fitness Kft., Budapest, 2004. 342. o.
8. LIMBOS, EDOUARD: *Kulturális és szabadidős csoportok animálása*. Népművelési Intézet, Bp. 1985. 16.o.
9. NÉMETH NÓRA VERONIKA: *A kultúra, az életmód és a szabadidő*. Kutatói szeminárium.
<http://www.shp.hu/hpc/userfiles/nemethnora/kutszem>
10. A 15-74 éves népesség napi időfelhasználása, 2010. *Statisztikai Tükör*. V. évf. 87. sz. 2011.
11. FUKÁSZ GYÖRGY: *Szabadidő és kultúra*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 95-127. o.
12. Balázs Zoltánné dr.: *A szabadidős tevékenységek formái, alkalmazási területei, eszközei, módszerei*. Szabadidős tevékenységek. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1997. 188-258. o.
13. STRAUSZ GYÖRGYNÉ: *Segédkönyv a gyermek- és ifjúságvédelemben dolgozók számára*. FPI, Bp. 1993. 35. o.
14. Scherman Éva: *Tanórán kívül, iskolán belül. Tanári Létkérdések*. RAABE Kiadó, Bp. K 4.1. 1-22. o.

15. DR. SIMON ISTVÁN: *Pótszülő és pedagógus? Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Bp. K 5.1/5. o.
16. DR. SIMON ISTVÁN: *Pótszülő és pedagógus? Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Bp. K 5.1/1-12. o.
17. RÓZSAHEGYI VIKTÓRIA – NAGY SZILVIA: *A Káposztásmegyeri Zabhe-lyező Játsszóház. Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Bp. K 3.1/1-31.
18. MADARÁSZ MÁRTA: A szabadidő meghatározása, jelentősége a tanulók személyiségformálásában. = *A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdése.* Comenius Bt. Pécs, 1997. 23. o.
19. SÁNTHA PÁL: *Szabadidő-közösségek az iskolában.* Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.
20. BÁNYAI SÁNDOR: *Szabadidő, szabad idő? Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Budapest, K 3.2/14-28. o.
21. TÓTH JÓZSEF: *Táborozni jó ... Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Budapest, K 6.2/1-12. o.
22. MADARÁSZ MÁRTA: A szabadidő meghatározása, jelentősége a tanulók személyiségformálásában. = *A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdése.* Comenius Bt. Pécs, 1997. 9. o.

V. Irodalom

1. A 15-74 éves népesség napi időfelhasználása, 2010. *Statisztikai Tükör.* V. évf. 87. sz. 2011.
2. BÁNYAI SÁNDOR: *Szabadidő, szabad idő? Tanári Létkérdések.* RAABE Kiadó, Budapest, K 3.2/14-28. o
3. FUKÁSZ GYÖRGY: *Szabadidő és kultúra.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 95-127. o.
4. <http://xenon.bibl.u-szeged.hu/~vidaa/holi/km-szig/26a.pdf>
5. KOVÁCS TAMÁS ATTILA: *A rekreáció elmélete és módszertana.* Budapest, Fitness Kft. 2004. 342. o.

6. Limbos, Edouard: *Kulturális és szabadidős csoportok animálása*. Népművelési Intézet, Bp. 1985. 16.o.
7. MADARÁSZ MÁRTA: A szabadidő meghatározása, jelentősége a tanulók személyiségformálásában. = *A szabadidő pedagógiai és gyógypedagógiai kérdése*. Comenius Bt. Pécs, 1997. 23. o.
8. NÉMETH NÓRA VERONIKA: *A kultúra, az életmód és a szabadidő*. Kutatói szeminárium.
<http://www.shp.hu/hpc/userfiles/nemethnora/kutszem>
9. RÓZSAHEGYI VIKTÓRIA – NAGY SZILVIA: *A Káposztásmegyeri Zabhegyező Játsszóház. Tanári Létkérdések*. RAABE Kiadó, Bp. K 3.1/1-31.
10. SÁNTHA PÁL: *Szabadidő-közösségek az iskolában*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1980.
11. SCHERMAN ÉVA: *Tanórán kívül, iskolán belül. Tanári Létkérdések*. RAABE Kiadó, Bp. K 4.1. 1-22. o.
12. SIMON ISTVÁN: *Pótszülő és pedagógus? Tanári Létkérdések*. RAABE Kiadó, Bp. K 5.1/1-12. o.
13. STEINER, RUDOLF: *A szabadság filozófiája*. Genius Kiadó – Új Manifest Kiadó, Budapest, 2005. IX. fejezet
14. STRAUSZ GYÖRGYNÉ: *Segédkönyv a gyermek- és ifjúságvédelemben dolgozók számára*. FPI, Bp. 1993. 35. o.
15. BALÁZSI ZOLTÁNNÉ DR.: *A szabadidős tevékenységek formái, alkalmazási területei, eszközei, módszerei. Szabadidős tevékenységek*. Eötvös József Kiadó, Budapest, 1997.188-258. o.
16. SZÁNTÓ MIKLÓS: *Munkaidő-csökkentés és életmód*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1974. 39. o.
17. TÓTH JÓZSEF: *Táborozni jó ... Tanári Létkérdések*. RAABE Kiadó, Budapest, K 6.2/1-12. o.
18. *Vers une civilisation du loisir*, Edition du Seuil, Paris 1962.
19. ZBORONSKIJ, H. J.: A szabadidő, mint szociológiai kategória. In: Szalai: *A szabadidő szociológiája*. Budapest, Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.